

PAUL JOHNSON:

Hotet är Rousseau, inte Marx

Jean-Jacques Rousseau inledde det moderna försöket att med statens hjälp fullkomna människosläktet. Hans eget liv visar på det omoraliska i ett sådant företag.

Rousseau påverkade Hegel och Marx och satte i rörelse den strida ström av idéer som frambragte 1900-talets grymma regimer.

Under flera decennier kom det stora politiska hotet mot den judeo-kristna traditionen från försök att bygga upp ett materialistiskt, totalitärt, och kollektivistiskt samhälle efter marxist-leninismens mönster. Många sådana samhällen har upprättats med våld, och i samtliga fall har de i växlande mån berövat individerna chansen att uttrycka sina personliga övertygelser.

I dag möter vi dock en helt ny situation. Det kan betvivlas att marxist-leninismen alltjämt är det stora hotet, särskilt i de fria samhällena. 1980-talet har varit förödande för den socialistiska kollektivismen — det blev decenniet då detta ideologiska ljus slocknade. Kollektivismens vänner medger nu allt oftare att marknadsekonomi på många sätt är bättre på att möta mänskliga behov.

Men att marxismen och dess avläggare befinner sig på reträtt betyder inte att den totalitära läran dött. Att tänka ut utopier är en del av människans natur. Själva kristendomen är en form av utopi, även om kristendomens utopi är ett andligt begrepp. En stor del av människosläktet och ett flertal inom intelligentsian godtar inte den kristna versionen av det tillkommande riket — eller något liknande religiöst alternativ — och kommer därför att lockas till fortsatt utopisnickrande i världsliga former. Sådana oroliga andar kommer det alltid att finnas; aktiva, påhittiga och envisa på gränsen till fanatism. Vilka former utopierna än antar, och hur de än utmanar kristna värden, kan vi vara förvissade om att tvånget utgör ett inslag i dessa utopier.

SvT:s medarbetare Paul Johnson är historiker.

Ett avskräckande levnadsöde

Jag skulle därför vilja peka på Jean-

Jacques Rousseau — delvis därför att han inledde det moderna försöket att med statens hjälp fullkomna människosläktet, delvis därför att hans eget liv och leverne visar på det omoraliska i ett sådant företag. Jag tror inte människors idéer helt kan skiljas från deras handlingar, eller från deras moraliska karaktär. Dessa hänger inbördes ihop. Det betänkliga i en idé och i de former den inspirerar kan ha

Att marxismen och dess avläggare befinner sig på reträtt betyder inte att den totalitära läran dött.

sin grund i en moralisk brist. Detta mitt intryck bekräftades tydligt när jag nyligen studerade en rad ledande intellektuella för att se vilken moralisk rätt de tycktes ha att ge råd hur mänskligheten i övrigt bör sköta sina angelägenheter. Gång efter annan fann jag ett förenande band mellan den moraliska ohållbarheten hos en idé och den moraliska svagheten hos den som lagt fram idén. Rousseau är ett utmärkt exempel.

Jean-Jacques var en olycklig, självömkan och osedvanligt självupptagen man. Hans sätt att behandla människor i sin närhet var ofta infamt, men hans största grymhet riktades mot hans egna barn. Han hade fem, som hans tålmodiga mätress, Therese Levasseur, hade fött honom. Han vägrade att gifta sig med henne, och efter varje barns födelse sändes det snabbt iväg, utan namn eller dop. Vi vet inte ens om de var pojkar eller flickor, men de hamnade på Paris' barnhem, Hospital des Enfants-Trouvés. På grund av de många övergivna barn som lämnades dit

var förhållandena på detta barnhem beklämmande. Två tredjedelar av barnen dog under det första året. Bara 14 av 100 överlevde till sju års ålder, fem av dessa klarade sig till vuxen ålder. De flesta utvecklades till tiggare. Rousseau dömde därmed sina barn till döden eller i bästa fall till ett vagabondliv.

När Rousseaus uppträdande blev känt, försvarade han sig på skiftande och utstuderade sätt. Dessa argument stelnade till en teori om hur man uppfostrar barn. Allt skrev han ned i boken *Emile*, och vidgade därefter sina tankar till en allmän statsidé i vilken Rousseau angav de intellektuella grundvalarna för den totalitära staten. För att rättfärdiga sitt omänskliga sätt att överantvarna sina barn till staten leddes Rousseau att hävda att staten borde ha ansvaret för alla barn, om samhället skulle kunna förbättras. Ty uppfostran var nyckeln till alla sociala och moraliska framsteg. Eftersom det var så, måste staten ta ansvaret. Staten måste forma allas medvetande — inte bara barnens, som skett med Rousseaus barn i barnhemmet, utan även de vuxnas. Staten borde genom systematisk kulturell ingenjörskonst trumfa in dygd i alla. Staten var fadern, fostraren, och alla dess medborgare var barn i ett slags hittebarnshem.

Rousseaus påverkan

På mer än ett sätt föregriper den stat Rousseau tecknade den som Pol Pot förverkligade i Kambodja, något som krävde att mellan en femtedel och en tredjedel av befolkningen mördades. Inte heller är det förvånande, att de medelklassintellektuella som bar ansvaret utbildats i Paris. De hade alla påverkats av Rousseaus

idéer. Rousseau antog att sådana människor som drillats av staten måste vara lyckliga, eftersom de övats att vara det. Han använde inte direkt ordet "hjärntvätt" men han skrev: "De som styr ett folks åsikter styr dess handlande." Sådan styrning skapas genom att man vårdar medborgarna från vaggan, som statens "barn", och lär dem att se sig själva bara i relation till "statskroppen": "Ty eftersom de inte är något utanför /staten/ kommer de inte att vara något utom för den. Den kommer att ha allt de har och kommer att vara allt de är." Detta föregriper Mussolinis viktiga fascistdoktrin: "Allt inom staten, inget utanför den, inget mot staten." Uppfostran var därmed nyckeln till den kulturella betingning som fordrades för att göra staten godtagbar — kärnpunkten i Rousseaus idé var tanken om medborgaren som barn och staten som förälder. Genom en märklig moralisk beviskadja förbands alltså Rousseaus grymhet som förälder med hans ideologiska skapelse, den totalitära staten.

Jag berör Rousseau inte bara därför att hans egendomliga personlighet är så uppenbart knuten till det omoraliska i hans statsidé utan också därför att han via sin påverkan på Hegel och Marx satte i rörelse den strida ström av idéer som frambragte 1900-talets grymma regimer.

Det finns ett förenande band mellan den moraliska ohållbarheten hos en idé och den moraliska svagheten hos den som lagt fram idén.

Varken Lenin eller Stalin, Mussolini eller Hitler, Mao-Tse-tung eller Ho Chi Minh, varken apartheid i Sydafrika eller den skrämmande förstörelsen i Etiopien — för att nämna bara några av de tyngsta exemplen — är opåverkade av Rousseau, då de alla satt i verket just den sociala och kulturella styrning som han tänkt ut.

(Artikeln publiceras med tillstånd av tidskriften *This World*, (c), USA.)